

Jaan Krossi kirjavahetus Alma Vaarmani ja Huko Lumetiga aastail 1951–1954

1. Jaan Kross Alma Vaarmanile, aprill 1951.¹

Sms Vaarmann

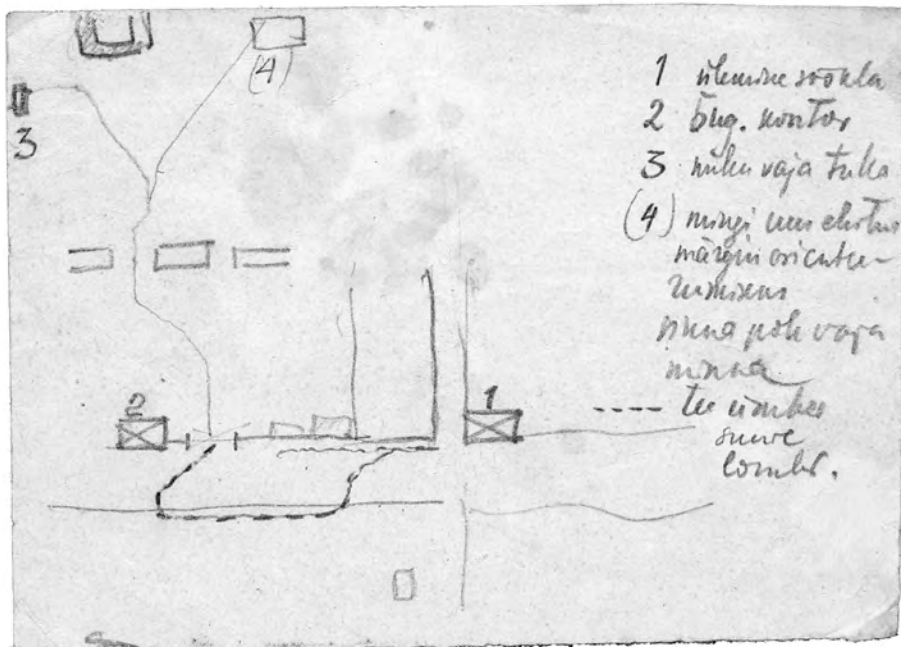
Kõnelesin tööküsimusest oma vahetu ülemusega. On olemas võimalus. Meeldib Teile öine „valveteenistus“ meie теплошка's?²

Võiksite tulla homme Буденный³ seafarmi juures asuvasse hoonesse – plaan pöördel – et kõnelda isiklikult.

Parimad kellaajad 8–12 ja 4–9.

Teie Jaan Kross.

{Kirja pöördel olev skeem}

1 ülemine söökla

2 Буд{енный}⁴ kontor

3 kuhu vaja tulla

(4) mingi uus ehitus{,} määrin orienteerumiseks{,} sinna pole vaja minna

----- tee ümber suure lombi.

¹ Kirja ülaservas Vaarmani märkus: „Krossi esimene kiri mulle. AV. Kiri võib nüüd olla N 1.“

² теплошка – soojak (vn.). Jutt käib ilmselt Vaarmani võimalikust töökohast.

³ Budjonnõi-nimelise kolhoosi.

⁴ Budjonnõi-nimelise kolhoosi.

2. Jaan Kross Alma Vaarmanile 2. V 1951.⁵

Budjonnõi-nimeline kolhoos,
02.5.1951.

Mind tõde tasa häirimast ei soiku,
mis himleshoz'i⁶ ette poriloiku
nii küpselt pudenes kui õun Te põllest:
et seedimise endal rikki joovad
just omaenda hinge kolkund õllest
need, kes ei ihka ümbrust uut ja loovat ...

Kui silm mul just ei märka veel ta loovust,
on süü ses, noh – vist igandite kael ...
Kuid uue virgutavalt värsket hoovust
ma juba tunnen! Näe, mu klaasist lael,
kust suuri-silmi vahib taevasina,
päev ise lömmi litsub sooja nina,
et nuusutada kasvumaja lõhnu
ja piiluda ...

Siin mulla niiskest rüpest

noor redis tõstab pehmeid pöiamõhnu,
siin, võpatades olemisse-hüppest,
plõks! avab põue virguv peediseeme,
siin mullast poetab suu meloonimaim,
siin sünnib – sünnib igal hetkel taim!
Oh tont! Sest luua võiks (ja peaks!) p o e e m e –
kui sulel oleks vaid see ... õige vaim!

Hulk noori kõrvitsaid õrnrohelisi
siin poetab päikesele tasapisi
lehtkarikaid – kui pardipojad nokki,
kust paistab uduebemetes kurk.
Siin kahenädalane tomat lokki
ju edevusest ajab mullas juured.
Siin pipraseemet haub külvkasti nurk.
Siin, kaks lehtsilma ümarad ja suured,
kaeb munakoorest, näe, vastsündind kurk.
Topsmütsi tipust kelme kõrvakikke
seab päikse kõnet kuulatama sibul.
Ja valgust juues on vist imelikke
soovulmi täis kuld-nokk arbuusitibul ...

⁵ Värsskiri eravalduses. Ilmus koos väikeste, aga ideoloogiliselt oluliste muudatustega ja ainsa dateerimata tekstina Krossi esikkogus „Söerikastaja“ (1958) pealkirja all „Kiri“. Valikkogus „Voog ja kolmpii“ (1971) lisandus luuletusele pühendus „A. V-le.“ ja aastaarv 1951; viimast salmi oli lähendatud siinsele algkujule.

⁶ вп. химлесхоз, lühend väljendist лесохимическое хозяйство – puidukeemia majand, metsamajand.

Kuid aitab! Enam ridu ma ei tee,
 vaid nõutult naeratusse peidan vaate ...
 Te näete ise ju: see pole see,
 mis tänapäeval toodab laureaate!
 Mu hoiak vist on väär. Sest aru saan.
 Ent kuidas parandada neetud pahet?!
 Kuis ületub kolhoosi kapsaplaan,
 sest laulmiseks ma olen tulvil tahet,
 kuid ... plaanitäitja rõõmu asemel
 mu südamel narr härdus sabast napsas,
 kui nägin ainult, kuidas, arg ja hell,
 pea mullast pistis just seesama kapsas ...
 Jah, säilitagem siirusele truudus:
 pean Teile tunnistama – vähe puudus
 mu jaoks sel hetkel häbiväärsest ohust
 taas minna ammu sohukasvand teed
 ja nakatuda narrist härdusnohust
 kui mingi tatine buržua-esteet ...

Kuid õ u e!

Igalt sulisevalt veelt
 ju hõngab kevad! Kevad täiel rindel!
 Ma hästi veel ei valda nende keelt,
 kuid aimamisigi võib olla kindel,
 et sellest
 farmis rõhitsevad sead,
 lehm sellest
 künkad lajatama ammub
 ning seda nuusutades raudjas pead
 nii kõrgel hoiab ja nii kergelt sammub
 ja järsku hirahtab ja perutub
 ja püherdab, et lendab lund ja kulu,
 et sellest
 mullikas, näe, erutub
 ja mökitades hüppab üle sulu,
 et seda
 tiivus tundes kraaksub seni
 hakk, kuni laskub lamba pulstund selga
 ja seda maitstes
 võõras, kirju peni
 mu kätelt mulda lakkuda ei pelga ...

Muld aga lõhnab ... lõhnab peatsest künnist,
 mis töötab lootust (ärge nõudke „rikkust“!) ...
 Muld lõhnab elust, suremisest, sünnist
 ja (andke andeks!) lõhnab igavikust ...
 Ning taevas helgib! Iga lohk ja nõoke

nüüd sulavetes peegeldab ta siidi,
kus kõrgusse ekstaatiline lõoke
viib oma lirinatega püramiidi –

Ja kui ma küsin endalt, rakud pihus
ja turi tuline ja oimud higis
ja väsimuse tuimad tõmbed ihus
ja koon ja kämblad mulla rōskes pigis:
kas seks, et elada nüüd elu sellist,
kord tõesti väär is vaimustuda Shelley'st,
narr olla Dantest, austada Corneille'd
või leida üllast naudingut Molière'is –
Siis – imelik – kõik sapist-imbund ei'd
mul jäävad kurku ning ma ütlen: v ä ä r i s !

3. Jaan Kross Alma Vaarmanile 4. X 1952.⁷

04. 10. 52.

Almakene,

Ennekõike luba mul vabandada lahkumistormi puhul, millest Sa suurema osa muidugi (ja muidugi valesti) kirjutasid enda arvele. Auh, auh!⁸

Niisiis esimene päevatöö on tehtud. Veame nelja mehega kaerakõrt kuhjadesse. Tööl pole viga. Sõidame põllule kell 7–8 ja tagasi kell 6. Siia tuleb jääda vähemalt 15-ndani.⁹ Soove mul mingisuguseid pole peale selle, et võtaksid vaevaks visata mõnikord paar rida. Ning palve, et aegajalt heidaksid silma postkontori ning juhul, kui sinna on midagi saabunud, hoiataksid, et nad ei saadaks tagasi. – Sünnipäevad tuleb teil nüüd pidada minuta, nii Sinul kui Helgal.¹⁰ Äärmiselt ebameeldiv. Ustjanskisse¹¹ siiski ära sõida. Ilus. Tattnina on vilets (toit selleest korralik). Homme ülehommepikemalt.

Ära öösiti karda – auh!

Jaan

⁷ Postkaardi pöördel saatja aadress: Абанский район, деревня Соловевка, колх. им. Калинина, Леоновой (Abani rajoon, Solovjovka küla, Kalinini-nimeline kolhoos, Leonovale).

⁸ Haugatustega märkis Kross oma kirjades kohti, mida tuli võtta huumoriga. See ei olnud isiklik, vaid ilmselt pigem põlv- või vennaskondlik pruuk. Nii on näiteks teada, et ka kunstnik Alo Hoidre (1916–1993) armastas oma nappi poolehoidu väljendada sõbralike „auh-auh“-idega (J. Hain. Alo Hoidrest – subjektiivselt ja objektiivselt. – Sirp, 04.03.2016, nr. 9, lk. 36; Andres Langemetsa kiri autorile 26. V 2017).

⁹ Ajavahemikul 3.–15. oktoober 1952 oli Kross ootamatult suunatud viljakoristuse hädaabitöödele Kalinini-nimelisse kolhoosi Solovjovkas (vt. ka J. Kross. Kallid kaasteelised. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn, 2003, lk. 418–421). Samad kuupäevad annab Vaarman oma majandusvihikus „Krossi majapidamine Abanis 1952–53“ (ERAF, f. 9593, n. 1, s. 12, l. 5).

¹⁰ Alma Vaarman oli sündinud 9. oktoobril 1902 ja Krossi teine abikaasa Helga Roos (alates 1954 Kross) 12. oktoobril 1917.

¹¹ Ustjansk – küla Abani rajoonis.

4. Jaan Kross Alma Vaarmanile 9. X 1952¹²

09. 10. 52.

Armas Alma,

Luba, et ma Sind nüüd siis, hilinemisega kättesaamise poolest, õnnitlen. Soovin Sulle seda, et oma ideaalide eest võitlemise poolsajandi lõpp tähendaks nende saavutamise poolsajandi algust. Umbes sedasama ma tahtsin Sulle täna ka telegrafeerida – aga juba eile selgus, et niisugust liigset ja luksuslikku asutust nagu postkontor, siin ei leidu. Naiivses veendumuses, et sel juhul telegrammide tekstid antakse edasi telefonogrammidenä, läksin hommikul kell 7 сельсовет'is¹³ (ainus telefon). Selle tähtsa asutuse esimees ilmus 1/8 kohale ja teatas, et siin telegramme võetakse vastu ainult postil. See asub 12 km eemal. Niisiis – näed, ma pole tõesti süüdi.

Homme ülehommeloodan saada Sult lipakakese „pealinna uudistega“. Siin mingisuguseid erilisi ei ole. Lõhume neljakesi oma kaerakõrrekuhjasid teha, s.t. õigemini viiekesi – kolhoosi härg, üks raikomi¹⁴ exsekretär Kaug-Idast, üks extegelane Odessast, üks Kaasani tatarlane ja mina.¹⁵ Tõuseme hommikul kell 6, kell 1/8 hakkame härjaga logistama. S.t. enne seda oleme söönud kõhud päris korralikult täis (lambalihasuppi, kartulit, leiba³ ja teed piimaga (suhkrut ostsime siin ise) ning võtnud pambu lõunasöögiks kaasa.¹⁶ Sõita on 6 km. Meie Зис Б(ык) 1 viib meid kella 1/210-neks päralt.¹⁷ Vehime siis tööd kella üheni, peame tunni lõunapuhkust ja siis vehime kella kahest viieni ning logistame tagasi.¹⁸ „Kodus“ soendame jalad-kondid liikuvaks, sööme õhtut (menüü on sama, mis hommikul) ja heidame õlgedele põõnama. Lobiseme pisut. Kaaslased on kenad. Esimene neist isegi väga haritud (üriseb praegusel momendil hauataguse häälega aga väga õieti Cavaradossi aariat¹⁹), teine on самоучка²⁰, aga küllalt laialdaste teadmistega ja väga taibukas (juut). Kolmas on kirjaoskamatu aga ladus poiss ja peaasi – tunneb kuhjade tegemise tehnikat.

No nii. Jumala eest, uni kipub kallale. Kirjuta, mis on Aabanis vahepeal uudist. Kirju, mis mulle sinna ehk on tulnud, ära hakka mulle siia edasi saatma.

Muide, siia tuleb jääda vist üheksateistkümnendani. Loodame, et ei lähe väga külmaks.

Kõike head. Ära tunne liigset igavust.

Auh!

Jaan

¹² Ümbrikul saatja aadress: Абанский район, с. Соловевка, колх. им. Калинина, Леоновой. Кросс (Abani rajoon, Solovjovka küla, Kalinini-nimeline kolhoos, Leonovale. Kross); samuti Vaarmani märkus: „neli meest kuhja tegemas! minu 50. aastapäev!“.

¹³ külanõukogu (vn.).

¹⁴ rajoonikomitee.

¹⁵ Magadani krai Aldani rajoonikomitee sekretäri nimi olnud Šiš ja Odessast pärit juudi nimi Kuperman (J. Kross. Kallid kaasteelised, lk. 419–420).

¹⁶ Väljendit „leiba“ tuleb ilmselt lugeda „leiba kuubis“, s. t. ülirohkesti.

¹⁷ ЗИС 110Б (ЗИС – lühend venekeelsest nimetusest завод имени Сталина – Stalini-nimeline tehase) oli 1947–1958 NSV Liidus toodetud kommunistliku partei ladvikule mõeldud luksusauto. Бык – härg (vn.).

¹⁸ Emale kirjutab Kross, et panid nelja mehega 12 päeva jooksul 90 hektarilt põllult kaerapõhu kuhjadesse ja said eesrindlastena esimestena kolhoosist tulema (Jaan Krossi kiri Pauline Krossile 26. X 1952, eravalduses).

¹⁹ Kuulus tenoriaaria (*E lucevan le stelle*) Giacomo Puccini ooperist „Tosca“ (1900).

²⁰ iseõppija (vn.).

5. Alma Vaarman Huko Lumetile 3. IX 1952.²¹

Abanis, 3. sept. 52

Sms Lumet!

Minu sootuks lühikese kodumaal viibimise ajal tundma õpitud uutest kujudest olite Teie kahtlemata üks meeldejäävamatest.²²

Siiamaani, kui ma kohtan Teie nime lehes, meenub pikk kõmisev koda maja teisel korrusel Teie alati ruttava kujuga, või päiksepaisteline tuba mitme lauaga, kus ühel – sel aknale kõige lähemal – on ikka teistest rohkem igasugu „värki”...

Ma jutustasin Teist „süütõendite” autorile kindlasti liiga palju – see on üks põhjusi, miks sündis käesolev saadetis.²³

Et Teil ei oleks ebamugav saada kirja „nii kaugel”, lisan selle, mis tõendaks Teie alibit: mida võib ükskõik kes, kui post toob talle kirja.

Tahaks olla ikka
Teie A. Vaarman.

6. Jaan Kross Huko Lumetile 20. X 1952.²⁴

Lugupeetud sms. Lumet,

Imestatakse üksnes nähete puhul, milliste põhjused pole meile selged. Et Te ei tarvitseks kauemini imestada selle kirja saabumise üle, tuleb Teile ennekõike selgitada tema kirjutamise põhjused.

Suhe probleemide südameläheduse ja nende ruumilise eemalasetsevuse vahel kuulub, mõnedel juhtudel, nähtavasti olenevuste liiki, milliseid matemaatikas nimetatakse *võrdelisteks*: mida kaugel asetsevad probleemid meist endist, seda lähemal on nad me südamele.

Meie siin asetseme praegu paraku õige kaugel eesti kirjanduse, kriitika ja keele küsimusteringist. Ja siin, näete, see „võrdeline olenevus“ ilmnebki: sellest hoolimata too küsimustering on meile nii pagana südamelähedane, et teinekord tekib kiusatus sõnastada selle olenevussuhte teist ja teravamatsa. Ning nimelt seda me käesolevas kirjas kavatsamegi teha: näib, et mida lähemal mainitud küsimusteringile asetsetakse, seda pealiskaudsemini suhtutakse tasse. Näib, et kui istutakse lausa tolle küsimusteringi keskpunktis, siis – aga olgu. Läheme asja juurde.

Meie siin jälgime võimalust mööda kodumaist ajakirjandust. See tähendab, et me, rööbiti tema sisuga, jälgime ka tema *keelt*. Ning kui me siinkohal oleme sunnitud hoiduma väitest, et *see keel asetseb allpool igasugust kriitikat*, siis seda üksnes seiga tõttu, et meie ajakirjanduse keele kriitikale käesolev kiri pühendubki.

²¹ Et Vaarmani kiri oli mõeldud kahe seni teineteisele tundmatu mehe kontaktide sobitajaks ja lisana Krossi järgnevale kirjale (ning saadetud ilmselt sellega ühes ümbrikus, niisiis postitatud alles 20. X 1952), siis on ta paigutatud siia.

²² Jutt käib ajavahemikust 1946–1950. Vaarman, kes oli 1929. aastal siirdunud salaja Nõukogude Liitu, naasis Eestisse 1946, kuid arreteeriti 1950 ja saadeti välja Krasnojarski kraisis.

²³ „Süütõendite“ autor on Kross (vt. järgmine kiri).

²⁴ Postitempli järgi. Saatja aadressiks on märgitud: Абан, Кустарная 15, Кросс. Vaarmani soovituskirja (vt. eelmine kiri) ja Krossi kirja kuupäevade pikk vahe on tingitud ilmselt sellest, et vahepeal oli Kross ootamatult suunatud viljakoristuse hädaabitöödele (vt. kiri 3). H. Lumet oli 1950–1951 töötanud vastutava toimetajana Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetus- ja kirjastusnõukogus, mistõttu Kross saatis oma tähitud kirja aadressil Tallinn, Kohtu 6, endisesse Eestimaa Kirjanduse Ühingu hoonesse, mis oli 1946 antud Teaduste Akadeemia käsutusse. Ümbrikule on teineteise peale kleebitud kaks paberilipakat. Alumisele neist on kirjutatud: „Tall. Kohtu 6. Tagasi antud, isik lahkunud. 29. X 52.“, ülemisele: „10 kop. a{adress}laua raha. Tallinn. Lumet, H. adresslaua andmetel elab Kanarbiku 1–2. 11. XI 52.“

Me oleme arvamisel, et Teie pole meie ajakirjanduse keele nii armetus tasemes veendunud. Vastupidisel juhul Te oleksite ses suhtes võtnud sõna ulatuslikumalt ja tungivamalt kui Te olete seda teinud. Niisiis – meiega mitte nõustudes Te nõuate „süütõendeid”.

Lubage, et me ei lähe neid tooma perifeeriaajakirjandusest, mille kroonilistele vääratustele on juba veidi juhitud tähelepanu. Lubage, et me ei lähe neid tooma ka keskajakirjandusest *üldse*, mida kui ikkagi ajakirjandust *üldse*, võidakse mõnevõrra hakata „välja vabandama” teatava liberaalsuse paratamatusega keelelise korrektsuse küsimuses. Lubage, et toome need „süütõendid” nädalalehe „Sirp ja Vasar”a veergudelt. Teeme seda silmas pidades, et viimane on meie nn. loovate liitude ja ennekõike EN Kirjanike Liidu häälekandja, mistõttu nimelt temalt peaks tohtima nõuda eriti ranget keelelist korrektsust. Ning nüüd – meie ürituse delikaatseim punkt: lubage, et toome omad „süütõendid” mõnedest Teie kirjutistest mainitud lehes. Teeme seda kahel põhjusel. Esiteks, sellepärast, et Teie kirjutis S ja V-s nr. 27, 1952, kuigi ta otseselt kõneleb üksnes näidenditõlgete keelest, püstitab rea nõudeid, milliseid peaks arvestama meie kirjanduse ning ajakirjanduse keel üldse.²⁵ Teiseks, sellepärast, et juhtides meie nimekaima kriitiku tähelepanu *tema enda* vääratustele, me loodetavasti hõlpsaimini suudame teda veenda meie väite põhjendatuses ning operatiivseima ja ulatuslikema „päästetegevuse” vajalikkuses.

Alustagem Teie kirjutisega S ja V-s N° 1, 1952, „*Sõjaõhutajate tõeline pale*“, milline, muide, Teie siinkohal vaadeldavaist artikleist on keeleliselt õnnestunuim.²⁶ Sealjuures jätkem, mõnevõrra teisejärgulistena, kõrvale vääratused interpunktatsioon.

Pro „Kuigi teos on satiiriline, ei ole siin sisuliselt midagi liialdatud.“

oleks soovitatav:

„Kuigi teos on satiiriline, pole siin sisuliselt millegagi liialdatud [või *midagi liialdatut*].“

Pro „... kõige julgema fantaasia.“ ja „... kõige tihedamat sidet ...“

oleks soovivat

„... julgeima fantaasia.“ ja „... tihedaimat sidet ...“

Pro „... ega ärata kelleski enam imestust.“

peaks olema

„... ega ärata enam kelleski imestust.“

Pro „Võib ainult küsida, kas kirjanik on valinud ... kõige tüüpilisemat.“

peab muidugi olema

„Võib ainult küsida, kas kirjanik on valinud... kõige tüüpilisema.”

Küsimuse, kas siingi pro *kõige tüüpilisema* poleks eelistatav *tüüpilisima*, loeme maitseküsimuseks.

„Ameerika teadlaste eneste tunnistust mööda on ... USA teaduslikud uurimisasutused ... keskendanud oma töö uute agressiivsete sõdade ettevalmistamiseks.“

Keskendama nõuab siin mitte *saavat* vaid *alaleütlevat* käänat. Niisiis: „... uute agressiivsete sõdade ettevalmistamisele.” (Nad on keskendanud ... kapitalistide kasumite tõstmiseks [otstarve] uute sõdade ettevalmistamisele [keskendamissihiks olev vahend]).

„Seega pole professor Steel'i lugu ... mingi erandjuhtum, vaid tüüpiline imperialistlikule Ameerikale.“

Sisulisele rõhule oleks vastavam

„... imperialistlikule Ameerikale tüüpiline.“

„... kui siis professor Steel ise teise ilma jõuab südamerabanduse kaudu, ...“

Ta jõuab sinna ikkagi põrgu- või taevavärvate *kaudu*, kuid südamerabanduse *tagajärjel*.

„Peab ütleva, et kirjanikul on ... [see]... küllaltki keerukas ülesanne, ...“

Kus? Vestitaskus? Mõttekohane on

²⁵ H. Lumet. Otsustavalt tõsta näidendite tõlgete kvaliteeti. – Sirp ja Vasar, 04.07.1952, nr. 27, lk. 2.

²⁶ H. Lumet. Sõjaõhutajate tõeline pale. August Jakobsoni draamaatilise satiiri „Šaakalid“ esietendus Tallinna Riiklikus Draamateatris. – Sirp ja Vasar, 05.01.1952, nr. 1, lk. 6.

„Peab ütlema, et kirjanikule on ... [see] ... küllaltki keerukaks ülesandeks...“

Pro „Kirjanikul ei ole läinud täiesti korda ...“

oleks kindlasti parem

„Kirjanikul pole täiel määral õnnestunud ...“

Väljendit *korda minema* tuleks meie arvates eelistada *teises* talle eesti keeles antavas tähenduses. Niisiis mitte *ei lähe mulle korda, kas see läheb tal korda*, vaid *ei lähe mulle korda, kas see tal õnnestub*.

Pro „Püüdes vältida liig suurt kontrasti ...“

peaks olema kas „Püüdes vältida liiga suurt ...“

või

„Püüdes vältida ülemäära kontrasti ...“

Pro „Progressiivse leeri nõrkus on seejuures veelgi ilmekam.“

peaks, eelneva mõttest lähtudes, olema

„Progressiivse leeri nõrkus on selletõttu veelgi ilmsem.“

„Täisverelise satiirilise kuju, antud seejuures täiesti realistlikult, löi Valdeko Ratas{s}epp ...“

See on vene süntaks:

„полнокровный сатирический образ, дан при том совершенно реалистично, создал ...“

Eesti keeles saaks öelda üksnes

„Täisverelise satiirilise kuju, milline sellejuures oli antud täiesti realistlikult.“

Pro „McCannedy meenutab suuresti mõnda USA diplomaati, kes ... püüavad väliselt säilitada korraliku inimese maski ...“

peaks muidugi olema kas

„... mõnda USA diplomaati, kes ... püüab ...“

või

”... USA diplomaate, kes ... püüavad ...“

kujujuures viimane, mitmuslik, moodus oleks sisuliselt parem.

Pro *kasusaamise iha* oleks parem lihtsalt *kasuiha*. Me ju ei ütle, näiteks, *söögisaamise isu* vaid lihtsalt *söögiisu*.

„... Johannes Kaljola ennast üdini imperialistidele müünud teadlase Steelina, ...“

Täis- ja osasihitise reegel! Kui Steel praegu tegeleks enda imperialistidele müümise tehinguga, siis võiks küll öelda „... ennast imperialistidele müüva ...“ aga Steeli müügitehing on ju ammugi toimunud – ja koguni *üdini!* Sellepärast ainult

„... enda üdini imperialistidele müünud teadlase Steelina, ...“

Pro *kujutame endile* muidugi *kujutleme*.

„... kes koondab endasse mitmesugused ... jooned – usulise jaburuse, ...“

Ta ju ei koonda neid endasse, vaid need koonduvad, õigemini keskenduvad, temas! Niisiis

„... kellesse koonduvad mitmesugused ... jooned – usuline jaburus, ...“

Pro „Vangist päästsid teda Nõukogude Armee võitlejad“

peab jällegi olema täissihitisega

„Vangist päästsid ta Nõukogude Armee võitlejad.“

„Lavastuses pole aga suudetud vältida progressiivse teadlase muutumist šaakalite seltskonnas mõnevõrra lihtsameelseks oma käitumise tõttu, ...“

Kas selle lause mõte pole hoopis selgem redaktsioonis:

„Lavastuses pole aga progressiivse teadlase käitumine šaakalite seltskonnas vaba mõningast lihtsameelsusest, ...“

Nõnda. Edasi siirdugem vaatlema Teie kirjutist S ja V-s nr. 13 „Veebruari Looming“.²⁷

„Ühe Eesti NSV masinaehitustehase evakuatsioon tuleb läbi viia ...“

²⁷ H. Lumet. Veebruari „Looming“. – Sirp ja Vasar, 29.03.1952, nr. 13, lk. 6.

Ei! Ta tuleb *teostada!*

Meie ajakirjanduse keel on haigestunud tõelisse „lābiviimistaudi“. Me *viime läbi* suuri töid (mõnikord koguni suurt tööd), ehitusi, remonte, üritusi, koosolekuid, vestlusi, valimisi ... Ja keegi ei vaevu küsima, millest kuramusest me neid siis õieti *läbi viime? Miks* me neid läbi viime, see on muidugi selge: sellepärast, et мы их проводим. Aga see on ju vene keel ja jääb vene keeleks ka tõlkes! Selline kramplik tõlkimine on mõnevõrra vabandatav juhtudel, mil sel moel tuuakse tõlgitavast keelest tõlkivasse keelde viimases puuduv või viimases esinevaile täpsuse poolest eelistatav sõna. *Lābiviimise* puhul pole aga sellisest juhust juttugi. Vastupidi, läbi viimist meie ajakirjanduse nüüdiskeelele kõigil juhtudel peale surudes me unustame, et suuri töid, ehitusi ja remonte enamasti *teostatakse*, mõnikord ka *tehakse*, koosolekuid, vestlusi ja pidustusi, üritusi ning võistlusi aga *korraldatakse* või *peetakse* (*korraldatakse* siis, kui kontekst rõhutab sündmuse man organisatoorse moment, *peetakse* siis, kui kontekst rõhutab sündmuse kulgu), valimisi aga *toimetatakse* või ka *korraldatakse*. Praegu on meie ajakirjanduse leksikoni mööda lugu paraku nii, et meil ühtteist veel *tehakse*, vahest juhuslikult ka *korraldatakse*, aga peaaegu mitte midagi ei *teostata!*

Meie ettepanek ei taotle, mõistagi, väljendi *läbi viima* kõrvaldamist keelest üldse, vaid üksnes tema kasutamist ainult talle funktsiooniomastes seostes. Ning me arvame, et, meiega nõustunud, Teie *viite* selle ettepaneku *läbi!*

Pro „... meie kirjanduses seni olnud lünka –“
on parem

„... meie kirjanduses seni esinenud lünka –“

Pro „Autor on ... oma olukirjelduses rohkesti elulist materjali kogunud.“
on parem

„... kogunud rohkesti elulist materjali.“

Edasi pikk epistel suhteliselt tühisest asjast – aga: kui juba siis juba.

„Kasvanduse majandus on täieliku laose olukorras: loomad lahjad, piimatoodang väike, viljad räbalad, hooned lagunemas.“

Miks hüljati koolonile järgnevas lauseosas *on*? See võib olla toimunud, esiteks, saavutamaks (kas panete meile sihkest „värdjasvormi“ väga pahaks?)²⁸ lause kõnekeelset rahvalikkust. Viimane, muidugi, ongi saavutatud, kuid, meile tundub, paigas, kus tema taotlemiseks polnud mõtet. Teiseks, võib see olla toimunud vene keele mehaanilisel toimel. Eesti kirjakeeles öeldist *on* välja ei jäeta. Küll aga välditakse stiililistel kaalutlustel tema tarbetut kordamist. Niisiis ka mitte

„...: loomad on lahjad, piimatoodang on väike, viljad on räbalad, hooned on lagunemas“,
vaid

„...: loomad on lahjad, piimatoodang väike, viljad räbalad, hooned lagunemas.“ (Võiks ehk olla isegi „... viljad räbalad ja hooned lagunemas“ – seda ja-väljajätet harrastatakse meil vene keele mõjul jällegi ohtrasti).

„... Pärn ei saa oma eelkäijalt päranduseks mitte ainult laostunud majandi ... vaid ka ...“

Vastupidi:

„... Pärn saab oma eelkäijalt päranduseks mitte ainult ...“²⁹

„Kuid kõik kõhklused ja kartused osutuvad põhjendamatuks.“

Nad osutuvad *põhjendamatuks*.

²⁸ Iroonia seisneb siin selles, et tegusõna *maks*-vormi oli eesti keelde toonud tollal juba Rootsisis paosklev „dekadentlik“ keeleuudendaja Johannes Aavik, kelle mõju Krossi keelekasutusele on täheldatav mujalgi (*nuks*-konditsionaal, *u*-refleksiivide keskmisest suurem sagedus jm.). Lumetile pole need „aaviklused“ meele järele. Vt. H. Lumet. Aaviku keeleuudenduse reaktsioonilisus. – Sirp ja Vasar, 06.10.1951, nr. 40, lk. 3.

²⁹ Siin läheb Krossi kriitiline hoog üle piiri. Hiljem Eestis rõhutas ta oma lähikondlastele väsimatult – ja põhjendatult –, et eestipärane on kasutada sellistes konstruktsioonides just nimelt eitust (*ä la* „Ma ei lähe mitte kinno, vaid teatrisse“).

„Rida tegelaskujusid on sellest töökast, julgelt ellu vaatavast ja raskusi võitvast kollektiivist eredalt välja joonistatud, ...“

On tuleb asetada teisale:

„Rida tegelaskujusid sellest töökast, julgelt ellu vaatavast ja raskusi võitvast kollektiivist on eredalt välja joonistatud, ...“

Pro „... mitte kasutades ära võimalust ...“

oleks kindlasti hoopis voolavam lihtsalt

„kasutamata võimalust...“

või, kui sellega, et võimalust pole kasutatud *ära*, on tahetud viidata seigale, et teda küll kasutades pole teda ometi kasutatud täiel määral, miks siis mitte öelda

„... ammendamata võimalust ...“?

„Nii võiks näiteks täkkude ühistreeningu ja sälgude ühine karjamaale ajamine ühte peatükki koondada kui temaatiliselt kokkukuuluvad.“

Artikli ebaõnnestunuim lause. Peaks muidugi olema

„Nii võiks näiteks täkkude ühistreeningu ja sälgude ühise karjamaale ajamise temaatiliselt kokku kuuluvate kirjeldustena koondada ühte peatükki.“

Pro „... turistlikku pealiskaudset suhtumist ...“

oleks vist ilmekam

„... turistlikult pealiskaudset suhtumist...“

Kui *Victor* Hugo, siis ka *Howard* Fast.

Pro „... et hoida ära ...“ muidugi „... et vältida ...“

„...Looming“ ei ole mitte ainult... ajakiri ...“

Vastupidi

„...Looming on mitte ainult ... ajakiri ...“

Järgnevalt vaadelgem Teie kirjutist S ja V-s nr. 27, 1952, Otsustavalt tõsta näidendite tõlgete kvaliteeti.

„... seda tööd ei või usaldada oskamatule ... inimestele, ...“

Võib küll. Nimelt viimast näidenditõlgete praktiliselt halb kvaliteet tõestabki. Aga

„... seda tööd ei tohi usaldada oskamatule ... inimestele, ...“

Ühtlasi lubatagu siinkohal, erandina, kõnelda ka vaadeldava lause *sisust*.

„... seda tööd ei või usaldada oskamatule, vastutustundetuile inimestele, käsitöölisele, ...“

Kas ei suhtuta siin ebakohase halvustusega *käsitöölise* nimetusse, millest ju miskipärast tehakse lausa oskamatute ja vastutustundetute inimeste kogumõiste? Kas ei paljastu siin mõnevõrra too literaaditsev vahetegu käsitöö kui miski *madala* ja kirjandusliku töö kui miski „*kõrgesti loova*“ vahel – vahetegu, mille harrastamise igandi pihta Gorki on lausunud meeldejäädvalt karme sõnu?

„Tõlkimine on jäänud väheste kogemustega inimeste hooleks.“ See redaktsioon võib viia lugeja järeldusele, et tõlkimine on jäänud väheste kogunud inimeste hooleks. Öelda aga tahetakse ju seda, et „Tõlkimine on jäänud küllaldaste kogemusteta inimeste hooleks.“

Segavalt mõjub hõlpsasti välditav kordus

„... liberaalsuse tõttu tulusaks kõrvalteenistuseks.

Halva tõlke tõttu ...“

Pro „... meie teatrite repertuaaris olnud ...“

oleks parem

„... meie teatrite repertuaari kuulunud ...“

Pro *kõrgeväärtuselised* tuleb öelda *kõrgeväärtuslikud*.

Pro „Tõlkija kramplik originaali tähttäheleline jälgimine ...“

oleks ju palju parem

„Originaali kramplikult tähttäheleline jälgimine tõlkija poolt ...“

„... läbiviidud käsitöö ...“ puhul me siinkohal enam peatuda ei tarvitse.

„... ilmneb draamavormi vähest tundmist, ... kõne asendamist ..., mõtte konarlikku edasiandmist.“

Ilmnema nõuab mitte osastavat, vaid *nimetavat* käänat. Niisiis

„... ilmneb draamavormi vähene tundmine, ... kõne asendamine ..., mõtte konarlik edasiandmine.“

Kui aga osastavat käänat on lauses tarvitatud viitamaks loeteldud näidete kohati-erinevusele, siis kirjutatagu lihtsalt

„... ilmneb kohati draamavormi vähene tundmine, ...“

Konstruktiooni *isikupärane tegelast iseloomustav repliik* ei taha me siiski pidada „autoripäraseks autorit iseloomustavaks“ konstruktiooniks.

Pro „... pole püütud kramplikult kinni pidada originaali sõnasõnalisest edasiandmisest, ...“

oleks kindlasti hoopis parem lihtsalt

„... pole püütud kramplikult kinni pidada originaalist, ...“

või siis

„... pole kramplikult püütud taotella originaali sõnasõnalist edasiandmist, ...“

Pro „Ilma meelevaldselt algteksti moonutamata on tõlkijal see üldjoontes õnnestunud.“

peaks olema

„See on tõlkijal üldjoontes õnnestunud meelevaldselt algteksti moonutamata.“

Pro „Kui tõlgete täpsuse nõue on iseendastmõistetavaks eelduseks ... tõlkimisel, ...“

oleks ju parem lihtsalt

„Kui tõlgete täpsuse nõue on endastmõistetavuseks ... tõlkimisel, ...“

Pro „... ei ole tõlkijal läinud korda ...“

oleks parem

„... pole tõlkijal õnnestunud ...“

Pro „See seab eriti vastutusrikkad nõudmised tõlkija ette“

oleks õigem

”See püstitab tõlkijale eriti vastutusrikkad nõuded.“

Pro „Nii on tõlkes täiesti kaduma läinud vana Belugini iseloomustav kõne.“

peaks mõttekohaselt vist küll olema

„Nii on tõlkes täiesti kaduma läinud vana Belugini iseloomulik kõneviis.“

„Kahju on riigi rahast, mis alaväärtuslike tõlgete eest välja makstakse.“

[Жалко государственных денег, которые *выплачиваются* за неполноценные переводы.]

Eesti keeles peaks olema

„..., mis kulutatakse alaväärtuslikele tõlgetele.“

Lõpuks puudutatagu veel Teie kirjutist S ja V-s nr. 30, 1952, „*Anna Karenina*“.³⁰

„Selle sügavat sisu, rikkalikku tegelaste galeriid, kunstilisi väärtusi teatrilaval rahuldavalt edasi anda on õige raske ülesanne.“

Selles lauses ilmneb järjekordselt eesti keelele võõras vene tava, mille kohaselt tekstis esineva loendi lõppühikut ei eraldata eelnevast sidesõnaga ja (või ning). Peaks, niisiis, olema

„... ja [ning] kunstilisi väärtusi ...“

Küsimus sellest, kuivõrd stiilitundlikuks saab pidada võtet lükkida ühte hingetõmbesse ritta blanketne sügav sisu konkreetse rikkaliku tegelaste galeriiga ja hoopiski blanketsete kunstiliste väärtustega, ei kuulu käesolevate glossade raami. Igatahes oleme me veendunud, et Te ei eitaks mõningat veidrust näiteks säärases mõnd portreemaali iseloomustavas lauses:

„Portreeteritu avarat iseloomu, paljusid kortse, eetilisi väärtusi lõuendil edasi anda on väga raske ülesanne.“

Edasi lubage, taas erandina, kübe skeptitsismi ideoloogiliselt pinnalt: „KooS kapitalismi löökide

³⁰ H. Lumet. „Anna Karenina“. RT „Vanemuise“ külalisetendus Tallinnas. – Sirp ja Vasar, 25.07.1952, nr. 30, lk. 6.

all puruneva vana majandusliku korruga purunevad kodanliku moraali küüniliste vormide ees ka aadli moraalsed tõekspidamised.“

Kodanliku moraali vormid on iseloomustatud atribuudiga *küünilised*. Kahtlemata õige. Samas hingetõmbes on aga aadli moraalsed tõekspidamised jäänud vähimagi hinnangulise täpsustuseta. See seik kiusab järeldusele, et aadli moraal on kodanluse omaga võrreldes *õilsam*. Kahtlemata väär!

„Perekonnasuhetes saavad abielurikkumine ja silmakirjatsemine „kõrgema“ seltskonna poolt üha rohkem tunnustatud käitumisvormiks.“

Olgu. Leppigem sellega, et abielurikkumine on *käitumisvorm*. Lause aga kõlaks ikkagi paremini nõnda

„Kõrgema seltskonna perekonnasuhetes kujunevad abielurikkumine ja silmakirjatsemine üha tunnustatumaiks käitumisvormeks.“

Kolmanda löike esimesse poolde mahutuva pika lause lõpp:

„..., kes seda siiski taotlevad, peavad paratamatult hukkuma ühiskonnas valitsevate vastuolude tõttu.“

See tähendab: nad peavad paratamatult hukkuma ja hukkuma nimelt ühiskonnas valitsevate vastuolude tõttu ning ei ühelgi muul põhjusel. Aga kui võtavad, sindrid, kätte ja, enne kui nad jõuaksid rongi alla viskuda, sattuvad sinna mitte ühiskonnas valitsevate vastuolude, vaid, näiteks, libeda perroni tõttu?!

Ei. Neile on tarvis jätta *loogiline võimalus* hukkamiseks ka muul teel ja sellepärast tuleb öelda

„... peavad, ühiskonnas valitsevate vastuolude tõttu, paratamatult hukkuma.“

„Suuremaid vasturääkimisi tekitab ...“

Kas poleks parem

„Tõsisemaid vastuväiteid ...“?

Teatud jooned on „... kujus rõhutatult välja toodud ...“

Ei. Nad on rõhutatult *esile* toodud.

Pro „... osutub ta olukorras olevaks, ...“

lihtsalt

„... ta osutub olukorras, ...“

„Tundes, et ta varem või hiljem peab kaotama ka Vronski, viib Anna hingelise katastroofini ...“

Ja jääbki ütle mata, *kelle* ta siis selleni viib!

Ei. Peab ju ometi olema kas

„Tundes, ..., jõuab Anna hingelise katastroofini ...“

või

„Tunne, ..., viib Anna hingelise katastroofini ...“

„Kohati kõlab Vartsi kujundatud Annas, eriti [näidendi] lõpupoolest, mingi hüsteeriline kõrvalnoot, mis vihjab Anna karakteris peituvale veale, mis nende kooselu Vronskiga rikub, see viib kõrvale ...“

Esiteks, ei selgu siit küllaldase reljeefsusega, kas see Anna karakteris peituv viga on Tolstoi, Anna või Vartsi viga. Teiseks, peaks sõnale *rikub* kindlasti järgnema mitte koma, vaid punkt või siis vähemasti semikoolon.

„... suure kirjaniku protest variserliku ja silmakirjaliku maailma vastu, ...“ Miks siis juba mitte variserliku, silmakirjaliku, hüpokrüüfse, tartüfse, kahekeelse, teeskleva ja lurni³¹ ...?!

Pro *aadlikudaam* tuleb öelda *aadlidaam*.

„Anna pojaga kohtumisstseeni õnnestumisele aitas suuresti kaasa Hilja Sepp Serjožana, kes suure jõuga andis edasi poisi tundeid, kes on jäänud ilma emalikust hellusest.“

Kas poleks parem

„Anna pojaga kohtumise stseeni [selles osas pole küsimus paremuses, vaid õigsuses] õnnestumi-

³¹ lurnis – silmakirjalik (J. Aaviku loodud sõna).

sele aitas suuresti kaasa Hilja Sepp Serjožana, kes jõuliselt esitas emahellusest ilma jäänud poisi tundeid.“?

Nõnda. Meile tundub, et esitatud „süütõendid“, millised on toodud ühest meie valituimast väljaandest ning ühelt selle valituimalt kaastööliselt, osutuvad piisavaiks. Nad osutuvad piisavaiks tõestama, kuivõrd aktuaalne on vajadus astuda otsustavaid samme selleks, et ennetada üleoleva suhtumise tekkimine meie ajakirjanduse keelelisse tasemesse. Ei tohi ju ometi tänapäeval korduda, näiteks, sellised juhtumid, millised olid paratamatud kodanliku Eesti koolides, kus emakeele õpetajad pidid jutlustama õpilastele: Ärge lugege ajalehti! Need nüristavad teie stiilitunde ja rikuvad teie keele! Põhjustel, milliste kaalukaks-peatavust me oleme harjunud käsitlema endastmõistetavusena, pole käesolev kiri mõeldud pretendeerivana Teie-poolsele vastusele. Ometi tohiks olla selge, et alles viimane annaks talle tõeliselt mõtte – ?

Jaan Kross

7. Huko Lumet Alma Vaarmanile 20. XI 1952.³²

20. nov. 1952

Lgp. sm. Vaarman!

Olin väga üllatatud, kui sain mõni päev tagasi Teie kirja ühes pika „lisaga“. Kiri on kaua teel olnud ja sellepärast arvate, et vastust kindlasti ei tulegi. Kuid nagu näete – tuleb. Ma pean ju oma „süüdistajale“ vastama ja paluma „kergemat karistust“, sest on ka „süüd“ pehmendavaid asjaolusid, ja igakord „süü“ polegi süü.

Palun siis Teid nii lahke olla ja minu vastus adressaadile üle anda.³³ Muuseas, olen juba ammu lahkunud sellest asutusest, kus Teie mind tundma õppisite, nii et sinna kirju adresseerida pole mõtet. Kui veel mulle kirjutate, siis juba kodusel aadressil: Kanarbiku 1–2.

Veelkord palju tänu meelepidamise eest.

Tervitades Teie
H. Lumet.

8. Alma Vaarman Huko Lumetile 22. XII 1953.³⁴

Kallis sm Lumet,

Ma pole Teile kirjutanud mitte sellepärast, et ma ei tahtnud, ei. Ma tirin vaka alt küünla siis kui näib, et muud tuled ei anna seda õiget, sooja valgust ...

Nüüd viskan nurka kõik mis segav, sest olen veendund: eesti nõukogude kirjandus ainult võidab kui sest osa võtab ka Krossi Jaan. Kas meie (и мы пахали!)³⁵ ei saaks ta purjedele tuult sisse? Praeguste toredate ilide ajal ei tohiks selles enam ülepääsematuid raskusi olla. Muidugi plussime

³² Kirja juurde kuuluvale ümbrikule (Tallinna postitempliga 21. XI 1952 ja saatja aadressiga Kanarbiku 1–2) on Vaarman hiljem märkinud, et see oli „esimene kiri Lumetilt“.

³³ Lumeti vastus Krossile pole olnud kättesaadav.

³⁴ Sellest kirjast on Rahvusarhiivis säilinud keeleliselt konarlikum, pliatsiga paberile pandud mustand, millele Vaarman on lisanud hiljem kuupäeva „23. dets. 1953“ (ERAF, f. 9593, n. 1, s. 233). Mustandi juurde kuuluvale Lumeti esimese kirja (kiri 7) ümbrikule on Vaarman hiljem märkinud, et see oli tema vastus Lumeti kirjale, „mis saatmata jäi, kui Jaan ise vastas“. Nagu käesolev kiri tõendab, ei jäänud vastus (puhtandina) siiski saatmata, ehkki läks teele rohkem kui aasta pärast Lumeti kirja. Võimalik, et puhtandi teksti oli keeleliselt lihvitud Krossi abiga.

³⁵ ka meie kündsime! (vn.). Vihje kõnekäänuks saanud väljendile Ivan Dmitrijevi valmist „Kärbes“ (1803), kus kärbes, kes istus kündva härja sarvel, teatab oma kaaslasele, et „meie kündsime“.

siia ta keelte meisterlikkuse nii vene, saksa, prantsus, inglisis ja rootsi keeltes kui ka ta mõistuse ja tunded mis käivad õiget arengurada.

Kui ma oskaks siia lisada kui painav on vaadata inimest kes poolikult elab meie ajal – olen ma Teile kõik öelnud millepärast täna lubasin endale seda jõulurõõmu – Teile kirjutada. Loodan täielikule mõistmisele.

Krossil on mõndagi algupärast, ka üks näidend 4 vaatuses.³⁶ Kas ta tohiks Teile saata viimast, et kuulda Teile arvamist ta võimete kohta?

Nagu mitte³⁷ kõik algajad on ta ise (vaatamata oma 1 meeter 90 sm pikkusele) loomuvastaselt arg, mina aga nahaalselt julge kui asi puutub teistesse.

Nii sm. Lumet. Kõige rõõmsamat 1954!

Suure kannatamatusega vastust oodates

Teie A. Vaarman

22. XII. 53

Sm Lumet!³⁸

Et üleliigset luksumist ära hoida, kirjutage rutem vastus – ei lähe juba enam tundigi (päevadest rääkimata!), mil me Teid ei maini!

Südamlikke tervisi A. V.

Et liigset luksumist vältida, kirjutage rutemini vastus, – ei möödu (juba) enam tundigi, mil me Teid ei maini!

Südamlikke tervitusi.

A. V.

Teine parandatud trükk. (Küll on see elu siin raske!!!)³⁹

9. Jaan Kross Huko Lumetile 22. XII 1953.

Aaban 22. 12. 1953

Lugupeetud sms. Lumet,

Lubage mul kuritarvitada Teie meeldivat kergemeelsust, mida osutasite sellega, et oma vastuses minu kunagisele kirjale viisakasti mainisite oma aadressi.

Tõsi, võibolla tundub käesoleva kirja pöördumisallüür Teile isegi tarbetult iroonilisena. Ma usuksin seda meeleldi. Ja kui see on nõnda, siis käsitlege teda, palun, taimena, mille iseloom sootu vähem

³⁶ J. Kross. Marc Edfordi kaitsekõne. Näidend neljas vaatuses proloogi ja epiloogiga (96 lk., käsikiri eravalduses).

³⁷ Kirja mustandis on „mitte“ vahele kirjutatud, nii et algne mõte võis olla „nagu kõik algajad“.

³⁸ Kirjale lisatud sedel, mis on täidetud mõlemalt poolt.

³⁹ Võimalik, et „teine parandatud trükk“ on läbinud Krossi keelelise korrektuuri. Luksuma hakkab rahvatarkuse järgi see, keda taga räägitakse.

sõltub pinnasest, millest ta võrsub, kui selle pinnase suhtes tavalisest suhtumiskliimaatikast. Muld, millest muidu võiks võrsuda korralikult kasulikke kapsaid, kasvatab põhimõttelises põuas, teadagi, ainult kaktusi. Et nüüd just kaktuste õied teinekord – ent olgu. Esialgu ma tahan kõnelda Teiega nimelt kapsastest.

Коротко и ясно:⁴⁰ meie tõlkekirjanduse taset kritiseeritakse põhjendatult ja pidevasti. Meie näidendidõlgete suhtes olete Teie ise õigustatud innuga kaasa kõnelnud. Viimaseil aastail ilmunud lääne luuleklassika tõlkeid pole vist veel spetsiaalselt sarjatud. Ent see on jäänud toimumata küll vist nende vähesuse ja vaevalt nende rahuldavuse tõttu. Näiteks Minni Nurme Byron'i-tõlgete äratrükkimine osutab, et selles tõlkekirjanduse lõigus on olukord kurvemgi kui mujal.⁴¹

Küsimus, millega siinkohal Teie poole pöördun, on järgmine: kas leidub antud olukorras – unustamata selle olukorra delikaatseid üksikasju – turgu minu teenetele ilukirjanduse tõlgina?

Miks ma selle küsimusega pöördun nimelt Teie poole ja miks julgen seda nimelt praegu, olgu alamal kohe selgitatud.

Ma ei tea, kuivõrd teen liiga faktidele, nimetades meie „tutvust“ tutvuseks. Igatahes sünnib see, esiteks, sobivama termini puudumise tõttu ja, teiseks, selle tõttu, et tänapäeva aktiivsete literaatide hulgas pole ainsatki, kelle suhtes võiksin toda sõna tarvitada enama õigustatusega. Edasi, pole nende seas ühtki, kelle ees ma kasvõi selliselgi määral, nagu seda tegi minu kunagine kiri Teile, oleksin sooritanud eesti keele elementaarse tundmise eksami. Ja lõpuks, pole nende hulgas kedagi, kellest mul oleks põhjust arvata, et ta aktiivsemalt kui Teie jagab mu järgmist veendumust: ettevaatus on tarkuse ema aga auväärseimigi naisterahvas jääb lastetuks, kui ta ei leia meest, kes eviks vajaliku annuse algatusvõimet. Kõige selle tõttu ei kavatse ma analoogiliste kirjajadega koormata peale Teie oma mitte ühtegi Eestis leiduvat paberikorvi.

Miks ma teen seda nimelt praegu, on iseendast veelgi lihtsam. Esiteks, kodanlik natsionalist Johannes Semper tõlkis äsja „Sõekaevurid“ ja tegi seda koguni omaenese nime all, millele mina sugugi ei pretendeeri.⁴² Edasi, et analoogia situatsiooni (ning ka mõõtmete!) vahel oleks lähedasem: minuga koos töötab siin armeenlasest statuskaaslane. Ning hoolimata sellest, et tema praeguseks põhitegevuseks on meie maa lõunapoolsete elanikkude kaitsmine liigse päikesevalguse vastu (me valmistame erilisest puitõlest aknakatteid, mis turustuvad lõunapoolseis keskustes), nägi tema valmistatud tõlge Nikitini „Põhja Auroorast“ päikeselises Armeenias hiljuti trükivalgust.⁴³ Tõlge ei maininud küll tõlkija nime, kuid viimane polnud Armeenia Riiklikule Kirjastusele saladuseks. Veel enam, seesama seltsimees on juba sõlminud Armeenia Riikliku Kirjastusega lepingu, mille alusel ta äsja lõpetas tõlke Balzac'i „Kolmekümneaastasest naisest“ ning praegu tõlgib „Kurtisaanide hiilgust ja viletsust“.⁴⁴

Tõsi, sel seltsimehel oli minuga võrreldes kaks suurt eelist. Esiteks, oli tal kunagi tunnustatud nimi prantsuse klassika tõlgina.

Ent meie maal peaks julgetama anda võimalusi ka nimedele, milliste kasutamine ei järeldu ainult rutiinist. Teiseks, tal õnnestus leida inimesi, kes mõistsid, et peale aknakatete võib ta veel midagi teha, ning kes huvitusid küsimusest sedavõrd, et võtsid vaevaks hankida talle selleks võimaluse.

⁴⁰ Lühidalt ja selgelt (vn.).

⁴¹ Valik M. Nurme Byroni-tõlkeid oli ilmunud Sirbis ja Vasaras 10. juulil 1953. Ümbertõötatud kujul avaldati need hiljem raamatus: G. G. Byron. Luuletusi ja poeeme. Tlk. M. Nurme. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1957.

⁴² 1953 ilmus Émile Zola romaani „Sõekaevurid“ (*Germinal*) J. Semperi tehtud tõlke uustrükk (esmatrükk 1928).

⁴³ Eesti keeles oli Nikolai Nikitini Stalini preemiaga autasustatud romaan „Põhja Aurora“ ilmunud Johannes Seilenthali tõlkes (1952).

⁴⁴ Oma mälestustes meenutab Kross koos temaga Abanis väljasaadetuna elutsenud Lemvel Marutjani, kes tõlkinud parasjagu armeenia keelde Balzaci teoseid (J. Kross. Kallid kaasteelised, lk. 405–406).

Kõigile otstarbeka ja igati legaalse. Ma usun, et minu jaoks võiksite selleks inimeseks olla Teie.⁴⁵
Loodetavasti selgub see Teie peatsest vastusest.

Teie Jaan Kross

Красноярский край Абанский район с. Абан
ул. Гончарная 7
Кросс Я. Я.⁴⁶

10. Huko Lumet Alma Vaarmanile 16. I 1954.

Kulla sm. Vaarmann! Täna uue aasta soovide eest! Loodan, et lähevad täide, sest mul on Teie sisse eriline usk. Täitsin Teie soovi, sest see langes suurelt osalt kokku minu enda omaga – et meil oleks palju häid suurepäraselt tõlgitud teoseid. Kui Teie hoolealune tõesti on küünal ja mitte niisugune suitsev tattnina, kes siin ainult paha vingu ajab ja südamed pöörutama paneb, siis on tema koht mitte vaka all, vaid küünla jala peal. „Ja paistku tema kõigile, kes kojasa on. Aamen!“⁴⁷

Millal Te ka meid jälle vaatama tulete! Rääkis sm. Lokiga ükspäev Teist.⁴⁸ Tema mäletab Teid ka hästi. Kirjutage pikemalt isiklikust elust, kui mahti saate.

Ka Teile uuel aastal palju head!

16. jaan. 1954.⁴⁹

(Järgneb)

Koostanud ja kommenteerinud
Jaan Undusk

⁴⁵ See unistus ei täitunud. Oma mälestustes nendib Kross, et „Marutjani juhtumiga võrreldavat pole meie nõukoguliku poolsajandi mahus ka mitte parimal tahtmisel ette tuua“ (J. Kross. Kallid kaasteelised, lk. 406).

⁴⁶ Krasnojarski krai, Abani rajoon, Abani küla, Gontšarnaja tänav 7, Kross J. J. Sel aadressil asus maja, mille Kross ostis endale Abanisse 1953. aasta märtsis ja kus ta elas koos oma teise naise Helga Roosiga.

⁴⁷ Parafraas ja tsitaat Jeesus Kristuse mäejutlusest (Mt. 5, 15).

⁴⁸ Ilmselt Feliks Loka (1917–1979), kes töötas 1946–1947 ENSV Ministrite Nõukogu juures asuva Kunstide Valitsuse kaadrite osakonna juhatajana ja 1947–1948 EKP Keskkomitee kaadrite osakonna instruktorina, oli aastail 1948–1950 kuulaja EKP Keskkomitee vabariiklikus parteikoolis ning töötas seejärel 1950–1956 ENSV Ministrite Nõukogu juures asuva Kehakultuuri- ja Spordikomitee organisatsioonilis-massilise töö ja kaadrite osakonna juhatajana. Neis ametis võis Vaarman teda Eestis aastail 1946–1950 kohata.

⁴⁹ Et siin ja edaspidi on publikatsiooni aluseks Lumeti kirjade masinkirjakoopiad, siis puuduvad neis kirja autori omakäelised allkirjad.